

ASHA ARCHIVES 3701

ॐ नमः सर्वज्ञाय ॥ गङ्गाः सुनिगणं श्रेष्ठं ज्योतिषं ज्ञानपारगं ॥ अभिव्यंजलिं कृत्वा भागुरिः परिपृच्छति ॥ भग
वन् श्रोतुमिच्छामि दिव्यं चक्षो महातप ॥ ज्ञानानामुत्तमं ज्ञानं ज्योतिषं ज्ञानपारगं ॥ भावाभावं च देशानां
सुखदुःखं च देहिनां ॥ आदेशं बलसामर्थ्यं राज्ञां जयपराजयं ॥ मेघानां वर्णरूपाणि सूर्यवंदमसस्तथा ॥
दिव्यांतरिक्षभौमाश्च सर्वमुत्पातलक्षणां ॥ आजीवं जीवलोकस्मगो ब्राह्मणहितं शुभं ॥ भूतं भव्यं भवि
ष्यं च भगवन् वक्तुमर्हसि ॥ इति पृष्ट्वा महते जागा र्षो विद्वन्मब्रवीत् ॥ भागुरे शृणु तत्त्वेन यन्मां त्वं प
रिपृच्छसि ॥ मेघानां वर्णरूपाणि सूर्यवंदमसस्तथा ॥ दिव्यांतरिक्षभौमानां सर्वमुत्पातलक्षणां ॥ स
र्ववर्षनिमित्तानि संध्या रागास्तु भास्तुभं ॥ यथानृपतिमुख्यानां भवेज्जयपराजयं ॥ भावाभावं च देशा
सुखदुःखं च देहिनां ॥ दीपभूतमिदं शास्त्रं ज्योतिषं ज्ञानमुत्तमं ॥ स्फुटप्रकटग्रन्थार्थविस्फूर्तार्थसु

७६

वहं ॥ पार्थिवविजमुख्यास्तदा नरपतेर्वधः ॥ शशलोहितवर्णाभो यदा भवति भास्करः ॥ तदा भव
संयामो घोरो रुधिरकर्दमः ॥ उदयास्तमने वै वक्रवङ्गमते सुविः ॥ प्रभविस्मो वधं ब्रूयात्परवक्र
स्वतागमं ॥ विलुप्यन्त तदा देशादस्युभिर्माभिरेस्तथा ॥ स्ववक्रं परवक्रं रामृगारणं भविष्यति ॥
ग्रीष्मे हेमन्तवदृश्येद्यसन्तेः पृथग्रीष्मवत् ॥ व्याधयस्तत्र कुप्यन्ते प्राणिनां प्राणानाशनं ॥ अल्पव
र्षति यज्जन्मो जायन्ते वर्णाशंकरः ॥ शस्यानि च विपद्यन्ते अनयश्च प्रवर्तते ॥ विनायहेरावादि त्यो
निः प्रभो यत्र दृश्यते ॥ राज्ञां मन्तः पुरे विंशदुपसर्गमुपस्थितः ॥ वंदादित्यो यरागाश्च अयवर्षाणि
यदा भवेत् ॥ तदानृपवधं ब्रूयाद्देशविद्वमेव च ॥ गर्भस्थाश्च विपद्यन्ते तथा गर्भधरास्त्रियः ॥ दस्यु
संघाविवर्द्धन्ते शत्रुकोपश्च जायते ॥ यत्रार्द्धदिवसे दृश्येत् सूर्यश्चात्यन्तनिः प्रभः ॥ प्रकंपीयीत च

राश्रितत्रविंशतिजनसयं॥यदातुभगवान्सूर्यश्चादृशश्चदृश्यते॥भयंसृजतिदेशानांराज्ञोराजभृ
तांस्तथा॥यदातुभगवान्चंद्रोदृश्यतेस्तजप्रभं॥भयंसृजतिदेशानांपार्थिवानांतथैवच॥युवराजव
धश्चापिसेनापतिवधस्तथा॥विपरीताख्यधर्मिष्ठापुजाःसर्वाभवन्तिच॥उदयेतुयदादित्योवज्रकाकारसंनि
भः॥मेघैःसमंसन्निरुद्धेतविंशत्यरबलागमं॥प्राज्ञकालेयदामेघाःशुक्तिशूलोर्मिसन्निभाः॥पत्ता
काध्वजसंकाशायोगक्षेमभक्तैर्यंगः॥सदाभवन्तियुक्तानिघोरारण्यमहान्तिव॥शान्तिरविषयतेदृश्यव
शोलुनास्तथाविच्छन्नैरवामेघाःगजामुखलसन्निभाः॥कपालशिरधैत्यासदाद्येतेभयावहा॥नंदिकावर्त
स्थानाःस्वस्तिकावर्तसंनिभाः॥महीधरसमाकाराःसुभिक्षंक्षेमकारकः॥इंद्रवज्रायुधाकारापरिधाय
श्यते॥भानौतुदक्षिणोपार्श्वमहोत्पातंविनिर्दिशेत्॥प्राकारेनगरेद्वारेतोरणोराजवेश्मनि॥योदुसु

विराजोप्रोक्षितो २

ख्याविषयंतेप्राकारपरिधायुव॥राजशालासुवलाधक्षवधंवदेत्॥तोरणोनगरेद्वारेपुरश्रेष्ठिवधाय
तु॥तत्रशान्तिंप्रवक्षामिपापप्रशमनींशुभां॥गोत्राक्षराहितांपुरांपासर्वभूतसुखावहा॥भूत्वाहविर्ष्यशीपु
रोहितः॥जुहुयात्तत्रास्पधामार्गशतमद्योत्तरंशुविः॥नवमाज्यन्त्रवदमानिच्छिन्नाग्रानगर्भितान्॥तत्रतैर्हव
रांकुर्यात्तत्रातामंत्रेणमंत्रवित्॥यदासंभोजयेद्विप्रान्स्ततमद्योत्तराधिकान्॥सुवरांरजतंकांशपंडुतांते
भूरिदक्षिणां॥अनेनविधिनासर्वपापमाशुप्रशाम्यति॥कालेवर्षतिपुण्यं सुभिक्षंक्षेमकारकः॥शकैध्व
जेनिपततियदागृध्रस्तुभागुरे॥ज्ञेयंपुनर्विनाशायदेशविडवनानिव॥उत्तिष्ठतियदासूर्यदृश्यतेप्रतिसू
र्यकं॥विराजोद्वयमावष्टेमासाद्यासुमहद्वयं॥यदाचंद्रमसःपार्श्वेदृश्यतेप्रतिचंद्रमाः॥वाताश्चपरुषा
वर्तिअनस्रयुनितंभवेत्॥निर्जलाश्चापिगर्जतेभयंतत्रापुदाहरेत्॥कवन्धाकाररूपैस्तुप्राप्तोयत्रभास्क

म.र.त्र.

३

॥ उदयास्तमये दृश्ये तत्र विद्यान्महाभयं ॥ नानापक्षिमृगाकाराः शृगालोद्युक्तारसंनिभाः ॥ उदये तु प्रदृश्य
ने तत्र विंशा ज्ञानक्षयं ॥ पर्वताकाररूपैश्च वराहमहिषोपमैः ॥ मत्स्यकौर्मव्याकारैः मंडूकाकृतिसंनिभैः ॥
शृगालप्रतिमैश्चापि सिंहव्याघ्रमृगोपमैः ॥ हस्तिहस्तसमाकारैः घनैर्वीतिवासवः ॥ मनशिलासुवर्णानिः ॥
जात्यहिगुलकैः प्रभैः ॥ सुकवायसुवर्णैश्च घनैर्वर्षमुदाहरेत् ॥ पद्मरागीपद्मसंकाशौघनैः पर्वतसंनिभैः ॥ च
द्रादित्योः संनिरुध्ये त्महावर्षमुदाहरेत् ॥ यदोदयति वादित्ये पतंति जलविंदवः ॥ संध्यारागोभवेऽकोम
हवर्षमुदाहरेत् ॥ उत्तिष्ठंति यदा सूर्यो मंडूकरुदितस्त्रलाः ॥ सहस्रवर्षवश्चापि महावर्षमुदाहरेत् ॥ क्वं
गृष्यदाकाले वर्षे हेतुं पृच्छेन्नरः ॥ कश्चिच्छादयमानो वा महावर्षमुदाहरेत् ॥ आद्रवासा तु यः कश्चिद्वर्षं संपृ
च्छतेन्नरः ॥ जलं प्रवालते वापि सद्यो वर्षमुदाहरेत् ॥ विडालान्कुलाः सर्पा ये वान्येपि विलवासिनः ॥ उद्धि

गुरुः

३

नास्तु प्रधावंति विंशाद्वर्षमुपस्थितं ॥ कर्दमेनानुलिप्तांगं कृतमालाशिरोपरि ॥ बालाश्च परिधावंति विंशा
द्वर्षमुपस्थितं ॥ रेणुभिः परिलिप्तांगबालाः कीडंति पांशुभिः ॥ जलामार्गाश्च रोदंति विंशाद्वर्षमुपस्थितं
जलप्रक्षेजलसन्निधेवा तथा वुमभ्ये यदि पृच्छतेन्नरः ॥ प्रचार्यते वापि हि शीतलानि रोदंति सद्यो भुवि ह
विलक्षणां ॥ पक्षेक्षये वापि दिनक्षये च ऋतुक्षयवद्वमसः क्षयेव ॥ सर्वे ग्रहाणां प्रवदंति वर्षसमागमे
वायुमनोदये च ॥ ॥ इति मयूरवित्रे प्रथमोऽध्यायः ॥ ॥ दिव्यांतरिक्षभौमेषु निमित्तोत्पातलक्षणां ॥ पक्षि
णां च मृगादीनां प्रोचमानं निबोधतः ॥ अभीक्षां तत्र दृश्यंते दुर्धरा वाः समन्ततः ॥ स्वानोपि परिधावंति देश
विद्रवमादिशेत् ॥ उदयास्तमये यत्र स्वानाः कुर्युरभीकुसः ॥ उर्ध्वतुरागोखलागोवादेशविद्रवमादिशेत्
देवागारेषु रथ्यासुराजमार्गेषु वेश्मसु ॥ उर्ध्वगवां खरादधुशस्त्राग्निभयमादिशेत् ॥ स्वानोवावायसो

वापिपुरद्वारेष्ववस्थिताः॥संत्रसंतीवसंतत्राविंघात्परवलागमं॥प्राकारेनगरेद्वारेखानोभ्रमनवाससाः॥
 यत्रकुर्वन्तिनिरयंभयंतत्रासुदाहरेत्॥प्राकारेनगरेद्वारेखानोवावायसोयदि॥गृह्यतेतात्पुरंक्षिप्रंपरेण
 चबिलुप्यति॥प्राकारेनगरेद्वारेयदिरोदतिजंबुकः॥दह्यतेतत्परंक्षिप्रंपरेणचबिलुप्यति॥ग्रामेवानगरेवा
 पिरावंचकुरुतेशिवाः॥समान्सरुधिरैदिगंदेशविद्वमादिशेत्॥देवतायत्रनृत्यंतिचरुदंतिच॥प्रकंपं
 तिवरोदंतितत्रविंघात्प्रह्लाभयं॥रुदंतैर्जनक्षयंविद्यादसंतैःराद्युविभ्रमं॥प्रधावंश्चैवचृत्यैश्चमहत्संगा
 ममादिशेत्॥पतनाद्वात्रभंगाच्चराशोक्षांमरणादिशेत्॥रथभंगेषुदेशानां दुर्भिक्षंजनमारकं॥अर
 ण्यमृगयंक्षिरागमतीवपरिशेषनं॥देवतानांचवलनात्परन्तश्चेत्सनायकं॥रात्राविंघधनुं पश्येत्श्चेत्
 पक्षंचवायवः॥राज्ञामरणापरवक्रस्यवागमं॥उल्कावर्षोयदापश्येत्मान्साशोणितहृदयः॥घृततैल

वसावर्षेषुनर्नश्चेत्सनायकं॥यत्रगर्भविपर्य्यासोमानुषाणांगवास्तथा॥श्रुतानिप्रसूयंतेदेशविद्व
 मादिसेत्॥अकालिकंपुष्पफलंविपरीतसमुद्रवं॥विपरीतमैशुनंचदृश्यन्तेमृगयंक्षिरागां॥विपरीतव
 नस्पत्यंमृतुनांचविपर्य्ययं॥एतेषांलक्षणाः प्रोक्ताः महाजनक्षयंकरा॥आधयस्तत्रकुप्यन्तिअनयश्चप्र
 वर्तते॥स्वचक्रपरचक्रेणदेशानांसमुपद्रवं॥विरोधंयातिराजानंप्रीतिश्चात्रनविद्यते॥दसुभिर्लुप्यमा
 नाश्चदेशागच्छंतिसंक्षयं॥अंतरीक्षेमहच्छ्रयतेभुर्भुवंतिच॥प्रेतरूपाश्चदृश्यंतेघोरंमरकमादिशे
 त॥त्रस्पंतिचप्रधावंतियुध्यंतिचपुनःपुनः॥वायतूर्याणिशङ्कांश्चयत्रकुर्वंत्यताडिताः॥पुरेजनपदे
 वापिमहासंयाममादिशेत्॥नधर्मशास्त्राभरणानिभांतिनभूयघोघोविपुराणुनादी॥नवाहनंदीप्त
 सुदीर्गादप्यभयानिराज्ञाप्रतिवेदयंति॥गावश्चनक्तंदिविवापुल्लूकोमध्याह्नकालेगजवाजिमुरवाः

मरुत्र

५

दिवाशिवाश्चापिखलारुदंतिभयागिराजः प्रतिवेदयंति॥चक्राणिशक्तिः शरतोमलानिवेष्टंतिधुसंति
तथाज्वलंति॥नृत्यंतिखड्गाश्चविकोशभूताभयागिराजः प्रतिवेदयंति॥मुचंतिनागारुधिकरागैसत्त
श्चदीप्यंतिहयोत्तमानां॥विद्याराजंगश्चमहर्द्धिपानाभयानिराजः प्रतिवेदयंति॥चैत्यदुमानारुधि
रंप्रसेकाकबंधरूपाश्चघनाभवन्ति॥वाताश्चैज्यजयोभिवर्षाभयानिराजप्रतिवेदयंति॥तथाहिमा
ल्यंतथाहिमाल्यंदिजदेवतैर्हतं पतेतभूम्पामथवाविशीर्यते॥भवेद्विगंधंयदिवाविगर्वितं पराभवतत्र
नृपोधिगच्छति॥कंकाः पुरोतगृहकेप्रविष्टाः सूर्योदयेवापिशिवारुदंति॥उत्पातवाताभिहताश्चहृष्टा
भयंजनस्पास्पनिवेदयंति॥वज्राशनिपततियत्रसविस्फुरिगोभूकम्पतेनतुभवच्चरतिप्रकाशः॥शून्यं
समुज्जतिलराशिकृतं वयत्रतत्रापिजानपदिकंभयामिदिशति॥प्रासादभंगेपतनंगृह्तोरणानांशक्र

गुरुः

५

जोषितनरद्विपवारणानां॥तेषांभवन्तिपतनान्यहितायलोकेयाम्पादिशिज्जभिमुखामरणायराजः
निर्घाभूतोभूमिकंपोशनिपततिरजानिः प्रभेवापिसंधैः दिग्दाहश्चेत्समंतात्मृगविहगहृतानिः प्रभा
ह्योत्पत्ताः॥उल्कानासंनिपाताशनिनवपराविस्फुरिगाः पतंतिविष्यद्याव्याहरंतेनरपतिमरांसं
वितास्तेविकाराः॥॥इतिमयूरचित्रेद्वितीयोऽध्यायः॥॥उभेसंधेः शुचिर्विप्रोयुक्तः समुपधारयेत्॥
संधारागनिमित्तानिज्योतिषज्ञानपारगः॥स्निग्धाकालीयकाभासामनशीलनिभास्तथा॥एवमेतन्नि
भायांवसंधायांवर्षमादिशेत्॥हारिडैः किंविदारक्तौगोमूत्रसदृशप्रभैः॥वर्षागमाभवन्त्येतेसंधा
रागानशंसयः॥घृतमंडनिभैः स्निग्धैर्जात्यहिंगुलिकप्रभैः॥वर्षागमाभवेन्त्येवंसंधारागानसंशयः
प्रबालरुधिरप्रेर्यैलाक्षारसनिभैस्तथा॥शस्त्रकोपाग्निकोपाश्चसंधारागैर्नसंशयः॥निः प्रभेतुयदा

म.र.त्र.
६

संध्येरुद्वेक्षितिरजोषमै॥पित्तज्वरसमुत्थैस्तुरोगैः पीड्यंति देहिनः॥संध्याकाले यदाभीष्मे युच्च निमृ
गपंक्षिराः॥विभ्रमंति प्रधावंति तत्र विंश्यात्महाभयं॥ऋतुस्वभावयुक्ताभिरनुत्पाताभिरेव च॥हस्तिस्त्र
करकीराभिः सुभिक्षं सेममादिशेत्॥यदा तु संध्येरक्ताभेन भोऽश्वरुंध्ये यत्र वनिः प्रभे उभे॥वमू प्रतीनां वत
कोपमादिशेत् विद्रवंति वरायुशि श्रूण्यानि वभवन्ति॥ ॥मयूरवित्रे तृतीयो ध्यायः॥ ॥पूर्वस्यां दि
शि विस्पष्टं गंधर्वनगरं भवेत्॥पश्चिमायां तु यो राजा तस्य विंश्यात्परा भवं॥पश्चिमस्य यदि भागे गंध
र्वनगरं भवेत्॥पूर्वस्यां दिशि यो राजा तस्य विंश्यात्परा जयं॥उत्तरे वा यदि भागे गंधर्वनगरं भवेत्॥
दक्षिणास्यां तु यो राजा तस्य विंश्यात्परा जयं॥दक्षिणास्य विभागे तु गंधर्वनगरं भवेत्॥उत्तरस्यां तु यो रा
जा तस्य विंश्यात्परा जयं॥एष एव विधिः सर्वदिग्भागेषु प्रकीर्तनं॥उल्काभ्यश्च ग्रहेभ्यश्च शक्रवाप

गुरुः
६